

جاهلیت نوین

فاطمه عابدی^۱

چکیده

جاهلیت، عنوان دوره‌ای از تاریخ عرب است که از نادانی، جهالت، شرارت و تاریکی حکایت می‌کند. و اسلام در پی آن دوران ظهور کرد و بخش مهمی از رسالت پیامبر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) در طی ۲۳ سال در مبارزه با اندیشه‌های جاهلی آن عصر بوده و بیشترین چالش‌ها را با حامیان فرهنگ جاهلیت داشته است. ولی مهم‌تر از همه‌ی اینها اینکه در احادیث اشاره به پیدایش جاهلیت دوم شده است و از ظواهر امر پیداست که ما در دوران جاهلیت دوم به سر می‌بریم و مهم‌تر اینکه از جاهلیت اولی درس گرفته و در راه مبارزه با جاهلیت مدرن قدم بر داریم. آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته تعریف جهل، شاخصه‌های جاهلیت اعراب و جاهلیت دوم و شیوه‌ی مقابله‌ی امام زمان با آن است.

کلید واژه: جاهلیت، تبرج، عقل

۱- طلبه سطح ۲، پایه چهارم، حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) خوراسگان

بارها در کتب تاریخ درباره‌ی افکار و رفتارهای پوچ جاهلیت اعراب و جاهلیت غرب در قرون وسطی شنیده‌ایم. قرونی که دانشمندان را کافر می‌پنداشتند، شأن و مقام انسانیت را زیر پا له می‌کردند و زن را هم چون وسیله‌ای می‌پنداشتند تا به اهدافشان دست یابند و البته این‌ها اندکی از آداب جاهلیت گذشتگان و اعراب بود. جاهلیتی که به معنای بی‌عقلی، خیره سری و لجاجت بود و آنها را به تباهی کشاند. اما جاهلیتی که امروزه انسان‌ها گرفتار آن شده‌اند دریایی است در مقابل قطراتی که ذکر شد.

«ما در دوران جاهلیت دوم زندگی می‌کنیم» شاید این جمله در نگاه اول خیلی گزاف به نظر بیاید ولی آنچه از احادیث بر می‌آید و با توجه به ویژگی‌هایی که در این احادیث در مورد جاهلیت ثانی ذکر شده و قابل تطبیق با دوران جدید است، شکی در این امر نیست و از قول پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) روایت شده است که فرمودند: «من بین دو جاهلیت که دومین آن مخرب تر از اولی است بر انگیخته شدم»^۱.

در این مقاله ضمن بیان واژه جهل و شرح اجمالی از جاهلیت اعراب به بیان ویژگی‌های جاهلیت ثانی در احادیث خواهیم پرداخت.

تا کنون در باب جاهلیت اولی کتب زیادی به رشته تحریر در آمده است ولی آنچه من را بر آن داشت که به تنظیم این مقاله روی بیاوریم فقدان اثری جامع و مفید در باب مقایسه‌ی دو جاهلیت بوده است با توجه به اینکه جاهلیت ثانی خطرناک تر است و جامعه‌ای که دچار جاهلیت است نمی‌تواند یاری گر امام موعود باشد. پس برای رهایی از این جاهلیت‌ها باید ابتدا آن را شناخت و بعد راهکارهای مناسب ارائه داد. به امید آنکه مورد عنایت امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) واقع شود.

ریشه واژه جاهلیت

جاهلیت بر گرفته از جهل است که جهل و مقابل دو معنای علم و عقل قرار می‌گیرد ولی آنچه مورد بحث ما است جهالتی است که در برابر عقل قرار می‌گیرد. بنابراین جهالت به معنای بی‌عقلی است که البته این بی‌عقلی خود تفاسیر و نشانه‌هایی دارد.

۱- در قرآن کریم آمده است: «قَالُوا اتَّخَذْنَا هُزُؤًا قَالِ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ»؛ «قرآن در اینجا ریشخند

را نشانه کم خردی و خیره سری دانسته است.» همچنین در جای دیگری فرموده است: «وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ

الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا»؛ در این آیه رفتاری مثل آرام راه رفتن،

سخن ملایم گفتن، سلام و فروتنی در مقابل شرارت و پرخاشگری قرار گرفته است.

هم چنین آنگاه که ابوذر مادر کسی را دشنام داد و به زشتی یاد کرد. پیامبر فرمود: «إِنَّكَ أَمْرٌ مِنْكَ

الجاهلية»؛ در این جمله‌ی حضرت، دشنام و پرخاشگری از خصوصیت‌های جاهلیت شمرده شده

است.^۳

۲- در قاموس قرآن آمده است: به قولی جهل ضد حلم است یعنی سفاکت و در بیشتر آیات قرآن، آن به معنی

سفاکت و بی‌اعتنائی استعمال شده است. مثلاً آن جا که آمده «وَالْأَلَّا تَصْرِفَ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ

الْجَاهِلِينَ»؛ مقصود آن است که به زنان میل کرده و از کسانی می‌شوم که سفیه‌اند و بی‌اعتنا شدن. در این

گونه آیات و نظایر آنها، آن را به عدم علم حمل کردن غلط است.^۴

۱- سوره بقره، آیه ۶۷

۲- سوره فرقان، آیه ۶۳

۳- گودرزی، علی، مقاله‌ی جاهلیت در قرآن و تاریخ، ص ۲

۴- سوره یوسف، آیه ۳۳

۵- قاموس قرآن، ج ۲، ص ۸۱

در کتاب ترجمه مفردات آمده است که جهل به معنای نادانی است و بر سه گونه است:

اول: خالی بودن نفس و خاطر انسان از علم و دانش که بعضی از متکلمین معنی اولیه جهل را مقتضی کارهایی می‌دانند که با بی‌نظمی جریان دارد.

دوم: یعنی اعتقاد و باور داشتن چیزی بر خلاف آنچه که هست.

سوم: جهل و نادانی یعنی انجام کاری بر خلاف آنچه که باید انجام شود خواه درباره‌ی آن اعتقاد درستی وجود داشته باشد یا نه مثل کسی که عملاً نماز را ترک می‌کند.^۱

از همه این شواهد پیداست که از جمله معانی پر کاربرد جهل تند، خیره سری، سفاهت و انجام فعل غیر مطابق با واقع است که همگی نشان از بی‌عقلی است.

دوران جاهلیت

در اینکه آیا عصر جاهلیت شامل یک مقطع زمانی است مثلاً ۵۰۰ سال قبل از اسلام است؟ و آیا به محدوده‌ی معین جغرافیایی در جزیره العرب گفته می‌شود؟ یا اینکه جاهلیت عبارت است از آداب و رسوم و عقایدی که می‌تواند در هر زمان و مکانی و در هر نژاد و مردمانی یافت شود؟

شک نیست که جاهلیت با همه‌ی جنبه‌های شرک آمیزش و اخلاق مبتنی بر عصبیت و خون خواری و تبهکاری‌اش به سال‌ها قبل از اسلام گفته شده است. قرآن نیز در چهار مورد از عنوان جاهلیت نام برده و دلیل این نامگذاری بر آن عصر را در دو چیز شمرده است:

۱- رواج بت پرستی و جهل در میان مردم آن زمان

۲- رواج دشمنی و خون ریزی میان عشایر و قبایل^۲

۱- ترجمه و تحقیق مفردات قرآن، ج ۱، ص ۴۲۶

۲- گودرزی، علی، مقاله جاهلیت در قرآن و تاریخ، ص ۲

در تعیین محدوده‌ی زمانی عصر جاهلیت قبل از اسلام در متون دینی هیچ اشاره‌ای نشده ولی عده‌ای فاصله‌ی زمانی حضرت عیسی و بعثت پیامبر را که حدود ۵۰۰ سال و اندی است، دوران جاهلیت قبل از اسلام، شمرده‌اند و نیز پژوهشگرانی از عرب که اهل ادب بوده‌اند در تحقیقات خود از شعر جاهلی، محدوده زمانی آن را ۱۵۰ تا ۲۰۰ سال قبل از هجرت دانسته و آن را عصر ظهور شعر جاهلی شمرده‌اند.

به بخشی از تاریخ جاهلیت اولی گفته‌اند، عده‌ای می‌گویند مقصود از جاهلیت اولی به جاهلیت قدیم است که آن را جاهلیت جهلا نیز می‌گفتند و آن زمان تولد حضرت ابراهیم است که زنان پیراهن مروارید دوز به تن می‌کردند و در میان راه‌ها خود را به مردان عرضه می‌داشتند. برخی نیز می‌گویند: دوران میان آدم و نوح است و عده‌ای هم گفته‌اند مقصود جاهلیت زمان کفر پیش از اسلام است. اگر چه برخی گفته‌اند جاهلیت اولی در برابر جاهلیت پیشین است نه اولی در برابر ثانی ولی زمخشری می‌گوید: جاهلیت اولی همان جاهلیت قدیم است که به آن جاهلیت جهلا می‌گویند و آن زمانی است که ابراهیم در آن متولد شد. برخی نیز گفته‌اند فاصله میان آدم و نوح جاهلیت اولی است و جاهلیت اخری فاصله بین عیسی (علیه السلام) و حضرت محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) می‌باشد.

به هر حال می‌شود گفت جاهلیت حالتی است که عرب پیش از اسلام داشتند و نسبت به خدا، پیامبران، ادیان یا معاد آگاهی نداشتند و بت می‌پرستیدند و افتخار به انساب خود نموده و متکبر و خودخواه بوده‌اند.

نهایت آنچه حاصل می‌شود این است که یکی از دوران‌های جاهلیت که از آن تعبیر به جاهلیت جهلا یعنی «جاهلیت و نادانی سخت» شده، حدود ۵۰۰ سال قبل از بعثت پیامبر اسلام در جزیره العرب و دوران‌های نیز مانند آن در تاریخ بشر رخ داده و وجود داشته است و خلق و خواهایی از جاهلیت نیز می‌تواند بعد از اسلام نیز وجود داشته باشد و خلق و خواهایی از جاهلیت نیز می‌تواند بعد از اسلام وجود داشته باشد چنانکه از «تعرب بعد الهجرة» نهی شده است که بعد از مسلمانی و هجرت از بلاد و کفر به بلاد اسلام، بدون عذر و بهانه به بلاد کفر برگردد یا اینکه بیان نشینی با اعراب را برگزیند بعد از آنکه هجرت کرده باشد.^۱

چهل و هشتم - سالم نماندن دین برای اهل هر دین مگر به فرار کردن از میان مردم از کوهی به کوهی و دره‌ای به دره‌ای.

چهل و نهم - باقی نماندن از اسلام مگر اسمی

پنجاهم - مندرس و کهنه شدن قرآن در دل‌ها تا اینکه جز نقش و رسمی از باقی نماند، می‌خوانند آن را ولی از استخوان‌های گردن‌هاشان تجاوز نکند و ندانند احکامی را که در آن است و نه آیات وعده‌های ثواب و نه بیم‌های عقب و خوف و رجا و فاسخ و منسوخ آن را.

پنجاه و یکم - آباد شدن مسجدها و خراب شدن دل‌ها از ایمان

پنجاه و دوم - علما و دانشمندان بدترین خلق خدا هستند و فتنه از این‌ها شروع می‌شود و به آن‌ها بر می‌گردد.

پنجاه و سوم - رفتن خیر و اهل خیر از میان مردم

پنجاه و چهارم - باقی ماندن شر و اهل شر در میان مردم

پنجاه و پنجم - تغییر کردن حالت‌های مردم به طوریکه خدا اعتنایی به کارهای ایشان نکند.

پنجاه و ششم - محبت دنیا و درهم در دل گرفتن مردمان تا اندازه‌ای که ثروتمند در پیش خود و در دل خود حدیث از فقر کند.^۱ این واقعیت نیز از جمله دلایل وجود این مظهر در جاهلیت‌هایی است و دلیل دیگر نهی ائمه معصومان از آن است از آن جا که فرموده‌اند: «وجود درهم و دنیا را در زندگی مردم و حکم فرمانی آن بر جامعه سبب هلاک این امت خواهد شد. همان گونه که امت‌های گذشته نیز به همین سبب هلاک گردیدند.»

از اسحاق بن حارث از امام علی (علیه السلام) از رسول خدا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) نقل شده که فرمودند: «دنیا و درهم امت‌های پیش از شما را نیز هلاک خواهد کرد.^۲»

۱- حجة الاسلام و المسلمین میر جهانی، سید حسن، ج ۱، صص ۳۰۲-۳۰۱

۲- شفیعی سروستانی، اسماعیل، ص ۸۴

پنجاه و هفتم - نشناختن رهبر و امام: مرحوم شیخ حر عملی در وسائل الشیعه از کمال الدین صدوق این

روایت را نقل می‌کند که «من مات ولم يعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة».

پنجاه و هشتم - قتل نفس: اگر جاهلیت اعراب، تنها دختران را زنده به گور می‌کردند، امروزه با سقط جنین هم

دختر و هم پسر را با توجیهات عنوان‌های شرعی به قتل می‌رسانند.^۱

پنجاه و نهم - (تبرج) به خود آرایی زنان: امروزه هیچ حرجی از مظاهر خود آرایی و دنباله روی غرب و

تبلیغات و افکار مبتذلی که ظاهر آن رعایت حقوق زن و موضوعات مرتبط با آن است وجود ندارد.^۲

شصتم - غذا خوردن در نزد اهل مصیبت:

امام صادق (علیه السلام) در این باره می‌فرمایند: «غذا خوردن در نزد اهل مصیبت از اعمال جاهلیت است و

آنچه سنت است غذا فرستادن در نزد اهل مصیبت است. همان طور که پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) در مورد

آن جعفر بن ابی طالب در هنگامیکه خبر فوت او را شنیدند انجام دادند. «

امروزه برگزاری مجالس فاتحه با عنوان مقدمه، هفته، چهلم، سال و ... برای افرادی که در رفاه حالی هستند از

باب تفاخر و مباهات است و برای فقرا وضعیفان سبب عذاب و سختی است. زیرا توانایی پرداخت مخارج آن را

ندارند و به خاطر مراعات عرف و رسم جامعه از روی اضطرار این گونه مجالس فاتحه را بر پا می‌نمایند که ممکن

است برای برپایی آن مجبور به گرفتن قرض هم بشوند.^۳

شصت و یکم - نوحه سرایی بر مردگان:

رسول خدا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فرمودند: «سه چیز از اعمال جاهلیت است و مردم تا روز قیامت به آن مبتلا

خواهند بود. نوحه گرایی بر مردگان که این نیز از ادله‌ی جاهلیت دوم است.»

۱- همان، ص ۱۱

۲- همان، ص ۵۴

۳- همان، ص ۵۷

مهدویت در مقابل جاهلیت

یکی از جلوه‌های زیبای ظهور و ایجاد حکومت جهانی امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) نابودی و محو جاهلیت و سفاهت بشر است. جاهلیت و بی‌خردی‌ای که در طول قرون و اعصار گامی به نام علم و عقلانیت، مقام والای انسانی را از اوج ملکوت به حضيض پست‌ترین مراتب حیوانی کشانده است. درباره‌ی جاهلیت ستیزی حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) احادیث فراوانی مطرح شده که به نقل دو روایت اکتفا می‌کنیم:

۱- از امام باقر (علیه السلام) پرسیدند: هر گاه قائم قیام کند با چه روشی با مردم رفتار می‌کند. حضرت فرمودند: «به سیره و روشی که رسول خدا عمل می‌کرد، تا اسلام را پیروز گردانند.» راوی پرسید: سیره رسول الله چگونه بود؟ حضرت می‌فرمایند: «آنچه که در جاهلیت بود باطل کرد و با مردم به شیوه‌ی عدل مواجه شد. هم چنین امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) زمانی که قیام کند آنچه را که در عصر جاهلیت و آرامش در اختیار مردم بود باطل می‌کند و با مردم به عدل رفتار می‌کند».

۲- از امام صادق در مورد سیره‌ی امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) سوال کردند؟ حضرت فرمودند: «آنچه را که رسول الله انجام داد، انجام می‌دهد و آنچه را که رسول الله از آثار و شیوه‌های جاهلی نابود می‌کند و اسلام را تجدید حیات می‌بخشد»^۱.

نتیجه

انسان‌ها سال‌هاست که در جاهلیت فرو رفته‌اند و به طغیان کشیده شدند این طغیان سرکش و شدید جاهلیت نوین که مردم را چنین شیفته و مسحور خود ساخته ناشی از شدت انحراف از آئین و شریعت خداست. زیرا به هر اندازه که مردم به انحراف خود بیفزایند طاغوت بر قدرت و شدت خود می‌افزاید و مردم این روزگار در انحراف از آئین خدا چنان عنان گسیخته پیش تاخته‌اند که همگی اقوام منحرف تاریخ سبقت گرفته‌اند و به همین جهت قدرت و قوت طاغوت در این روزگار از کلیه ادوار و اعصار تاریخ قرونی گرفته است.

برای شیفتگان این جاهلیت سرکش کافی است بیندیشند تا چه اندازه اموال و افکارشان را فاسد ساخته و چه فرصت‌های خیری را که حکمت بود از آن برخوردار شوند تباه کرده است تا از این رهگذر بفهمد که همگی منافعی که جاهلیت امروز به وسیله‌ی ایجاد تسهیلات در زندگی و خدمات و عدالت جویی که در اختیارشان می‌گذارد ته سفره بی ارزشی بیش نیست.

آری هر گاه مردم در این باره بیندیشند بی گمان خواهند فهمید که در چه جاهلیتی به سر می‌برند و حضور خواهند داشت که این جاهلیت باید از میان برود و بی‌شک منجی رهایی از آن امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) که انشاء الله ظهور خواهد کرد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- ۱- سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت (تجزیه و تحلیل کاملی از زندگی پیامبر اکرم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ)، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، قم، ۱۳۸۹.
- ۲- ترجمه و تطبیق مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، بی‌جا، بی‌تا.
- ۳- ثقة الاسلام کلینی، ابی جعفر، با ترجمه و شرح: مصطفوی، سید محمد، اصول کافی، دفتر نشر و فرهنگ اهل بیت (علیه السلام)، ج ۱، بی‌جا، بی‌تا.
- ۴- حجة الاسلام و المسلمین میر جهانی، سید حسن، نوائب الدهور فی علائم الظهور، انتشارات کتابخانه صدر، بی‌جا، ۱۳۶۹.
- ۵- الرشید محمد، العقل و الجهل فی الكتاب و السنه، بی‌جا، بی‌تا.
- ۶- شفیعی سروستانی، اسماعیل، جاهلیت مدرن در رویارویی با امام زمان، انتشارات موعود عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، بی‌جا، ۱۳۸۹.
- ۷- طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان، مترجم: حجة الاسلام و المسلمین سید محمد باقر موسوی همدانی، دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱۶، بی‌جا، بی‌تا.
- ۸- طبرسی، شیخ ابو علی الفضل بن الحسن، تفسیر مجمع البیان، دارالاصیا التراث العربی، ۱۴۱۲ق.
- ۹- قاموس قرآن، ج ۲، بی‌جا، بی‌تا.
- ۱۰- قرائتی، محسن، تفسیر سوره احزاب، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۱- گودرزی، علی، مقابله جاهلیت در قرآن و تاریخ، بی‌جا، بی‌تا.
- ۱۲- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتاب الاسلامیه، قم، ۱۳۶۶.
- ۱۳- موسسه فرهنگی ولایت، نماز گنجینه ذکر و راز، بی‌جا، ۱۳۷۶.